

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

رساله دوره دکتری رشته کلام

عنوان:

بررسی نقدهای فریتیوف شوان بر مبانی فلسفی کلامی مدرنیسم

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر شهرام پازوکی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد لگنهاوسن

نگارنده:

محمد جاودان

بهار ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد»

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای / خانم: رشته:

تحت عنوان:.....

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ: / / تشکیل گردید.

در این جلسه، پایان نامه با نمره (به عدد.....، به حروف.....) و

با درجه: عالی ○ بسیار خوب ○ خوب ○ قابل قبول ○ مورد دفاع قرار گرفت.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
	استاد راهنما		
	استاد مشاور		
	استاد ناظر		
	استاد ناظر		
	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی		

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی

نام و امضاء

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء

تقدیم بہ

روح آسمانی تختین معلم و مربی ام، پدرم کہ ہم اہل علم بودو ہم اہل عمل

سپاس

پس از شکر به درگاه خداوند، به رسم ادب و احترام نهایت سپاس و قدردانی خود را به حضور اساتید محترم راهنما، جناب آقای دکتر شهرام پازوکی و همچنین استاد محترم مشاور، جناب آقای دکتر لگنهاوسن که با عنایات و راهنمایی‌های خود نگارنده را در تحقیق و انجام و اتمام این اثر یاری رساندند تقدیم می‌نمایم. نیز، به حکم وظیفه اخلاقی از استاد ملکیان که همواره از محضرشان کسب دانش و معرفت نموده‌ام و در خصوص این رساله نیز راهنمایی‌های سودمند بسیاری فرموده و از آثارشان پیرامون این رساله بهره برده‌ام تشکر می‌نمایم.

یاد رئیس فقید دانشگاه قم مرحوم آیت الله قاضی را که با تلاش بسیار زمینه تحصیل طالبان علم را در این دانشگاه فراهم نمودند و نیز یاد استاد فقید مرحوم دکتر محمود عبادیان را که نخست راهنمایی رساله را بزرگوارانه تقبل کردند و در مقاطع تحصیلی قبلی در محضر او تلمذ کرده بودم گرامی می‌دارم. از جناب استاد دکتر محسن جوادی که لطفشان مدام شامل این جانب بوده و در خصوص به انجام رسیدن کار این رساله نیز عنایت‌ها و بلکه زحمات زیاد بسیار تحمل نمودند، سپاسگزاری بسیار می‌نمایم، خدای همواره یارشان باد. نیز، لازم است از حجة الاسلام و المسلمین نواب ریاست دانشگاه ادیان و مذاهب و قائم مقام دانشگاه مفید آقای دکتر سید مسعود موسوی به جهت مساعدت‌هایی که، به ترتیب، در آغاز و انجام کار داشتند تشکر بنمایم. افزون بر این، از رئیس و مسئولان سابق تربیت مدرس و اساتید و مسئولان کنونی دانشکده الهیات و معارف اسلامی قدر دانی می‌نمایم که بدون الطاف آنان این کار به انجام نمی‌رسید. همچنین، از اساتید دیگری چون آقایان دکتر بابک عالیخانی بابت نظرات و نیز اهداء برخی آثارشان در ارتباط با موضوع و به ویژه از صدیق دانشورم جناب حسین خندق آبادی بابت برخی از آثار مرتبط با موضوع که در اختیار این جانب قرار دادند از جمله ترجمه منتشر نشده شان از مقدمه «گزیده مصنفات شوان» سپاسگزاری می‌نمایم. دست آخر، از دو دوست و همکار مکرم جنابان دکتر نصیری و دکتر جعفر طیاری، معاون آموزشی سابق و لاحق دانشگاه ادیان و مذاهب، به جهت همراهی‌های بسیارشان، و از دوستان عزیز بابایی و میر قیصری بابت تایپ و صفحه‌بندی این اثر تشکر می‌کنم.

چکیده:

فریتیوف شوان از دانشمندان طراز اول سنت گرا در آثار پر شمارش، مبانی فلسفی کلامی مدرنیسم را نقد بسیار کرده و بدین شیوه، خبط و خطاهای تجدد مسلکی را بر ملا ساخته است. برخی از نقدها، بدیع نیستند؛ اما نوع پرداخت آنها در کنار جامعیت، سازش ناپذیری، رسوخ تا پایه‌ای‌ترین بنیادهای تجدد و افشای پیامدهای آنها، برنامه انتقادی‌ای را که از جنبه سلبی تمام به نظر می‌رسد عرضه می‌کند. برنامه‌ای که می‌تواند در اصلاح عیوب جهان متجدد، ما را یاری رساند، خود باختگی‌ها را در برابر هیمنه و سیطره تجدد بی مایه سازد و در دگرگونی رویکرد جهان متجدد به دین و سنت، کارساز افتد و اسباب اقبال به ارزش‌های بسیار آنها را فراهم آورد.

فصل نخست این تحقیق، به ملاحظات کلی، ایضاح مفاهیم اصلی مثل سنت، مدرنیسم، و سیر تاریخی آن از نظر شوان و فصل دوم به زندگی، آثار و اندیشه‌های شوان پرداخته است. فصل سوم و چهارم، به ترتیب، نقدهای ناظر به تجدد مسلکی فلسفی و تجدد مسلکی علمی را ذیل عناوینی اصلی چون: عقلی مسلکی، تجربی مسلکی، مادی مسلکی، بشری مسلکی، تکامل مسلکی، روانشناسی مسلکی و مانند آنها گزارش کرده‌اند که ده‌ها عنوان فرعی ذیل آنها گرد آمده است. هر یک از این عناوین سنگ بنایی از عمارت تجدد مسلکی است که به نحو مستقیم فلسفی و غیر مستقیم کلامی است. پیش داوری در عین وانمود به خلوص تحقیق از آن، مسلک سازی در عین مخالفت با هر دین و مسلک، مقصور ساختن عقل در عقل جزوی، محصور نمودن علم در علم تجربی و بدین شیوه نفی خدا و تعالی، انسان را بر مسند خدا نشانیدن و به حکم صدفه و تکامل، او را در عداد حیوانات شمردن، دین ستیزی و سنت زدایی و در نتیجه هدیه کردن پوچی، نومیدی، اضطراب، بمب هسته‌ای، ویرانی زیست محیط به بشر و جز اینها، شماری از نقدهای بسیار شوان بر مبانی مزبور است.

فصل فرجامین به بررسی خود آن نقدها پرداخته است: نقدهایی که از یک سو جامع، قاطع، مبنایی و بنیادی می‌نمایند؛ از سوی دیگر دشواریاب، مبهم، گاه زیاده‌روانه و بیشتر ذوقی و اقناعی به نظر می‌نمایند تا استدلالی. در مجموع، این نقدها از جهت سلبی کامیاب به نظر می‌رسند، چون کاستی‌ها، ضعف‌ها، مشکلات و ناروایی‌های تجدد و تجدد مسلکی را آفتابی می‌کنند. اما از جهت ایجابی ناکام نشان می‌دهند؛ چون بدیلی برای تجدد و دنیای برآمده از آن پیش نمی‌نهند. گویا نتیجه کل برنامه انتقادی شوان، آن است که انسان بر سر دوراهی انتخاب یکی از دو بدیل تجدد و سنت است: یا تجدد یا سنت. این نتیجه، درست، به یکی از نقدهای

رایج شوان که آن را «دوراهه انگاری» نامیده، دچار می‌نماید. اگر راه چاره، کنار نهادن تجدد و بازگشتن به عهد سنت است، این راه نه ممکن است و نه مطلوب. پس راه و چاره‌ای دیگر می‌باید. آن چاره چیست، آن راه کدام است؟ در پاسخ بدین پرسش مهم، آثار شوان خموش‌اند.

واژگان کلیدی: سنت، سنت گرایان، فریتیوف شوان، مدرنیته، مدرنیسم، نقد مبانی فلسفی کلامی مدرنیسم.

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱

فصل اول: کلیات

۱. بیان موضوع..... ۹
۴. پرسش‌ها..... ۱۳
- ۴, ۱. پرسش اصلی..... ۱۳
- ۴, ۲. پرسش‌های فرعی..... ۱۳
۵. فرضیه تحقیق..... ۱۴
۶. روش تحقیق..... ۱۴
۷. پیشینه تحقیق..... ۱۴
۸. دشواری‌های تحقیق..... ۱۶
۹. ایضاح مفاهیم..... ۱۷
۹. ۱. مقصود از مبانی فلسفی کلامی مدرنیسم..... ۱۸
۹. ۲. مدرنیسم..... ۱۹
- ۹, ۲, ۲. تبارشناسی تجددگرایی..... ۲۶
- ۹, ۲, ۲, ۱. نیمه دوم قرن چهاردهم سر آغاز تجددگرایی..... ۲۶
- ۹, ۲, ۲, ۲. تحولات فکری در اروپای قرن چهاردهم میلادی و شکل‌گیری جنبش اُکامی (مقایسه دیدگاه تاریخی سنت‌گرایان با مورخان اندیشه‌های غربی)..... ۲۸
- ۹, ۲, ۳. انتقال از آفاقی مسلکی به انفسی مسلکی (مرحله دوم)..... ۳۱
- ۹, ۲, ۴. کشف بشر..... ۳۳
- ۹, ۲, ۴. عینی مسلکی در عصر رنسانس و همراهی کلام مسیحی با آن..... ۳۴
- ۹, ۳, ۱. درنگی در معانی لغوی و عرفی..... ۳۸
- ۹, ۳, ۲. تأملاتی در واژه tradition..... ۳۹
- ۹, ۳, ۳. جمع‌بندی مباحث مفهوم شناختی سنت و tradition..... ۴۳
- ۹, ۳, ۵. معانی سنت در یهودیت..... ۴۷
- ۹, ۳, ۶. سنت در مسیحیت..... ۴۹
- ۹, ۳, ۷. مقایسه معنای سنت در ادیان ابراهیمی..... ۵۱

۵۲ ۸,۳,۹ سنت در ادیان شرقی و معنای آن
۵۹ ۱۰,۳,۹ معانی سنت در نظر سنت گرایان
۵۹ ۱۰,۳,۹ عدم ایضاح کامل و جامع معنای سنت توسط سنت گرایان، چرا؟
۶۴ ۱,۱۰,۳,۹ معنای نخست سنت: حقیقت لایتغیر و فراصوری
۶۹ ۲,۱۰,۳,۹ دومین معنای سنت: تجلی و انتقال سنت ازلی در زمان
۷۶ ۳,۱۰,۳,۹ سومین معنای سنت: فرایند زنده انتقال
۷۹ ۴,۱۰,۳,۹ چهارمین معنا: مجرای انتقال سنت
۸۰ ۱۱,۳,۹ بیان مارکو پالیس در معنای سنت
۸۴ ۱۲,۳,۹ مقایسه بیان پالیس و معنای چهارگانه سنت و جمع بندی

فصل دوم: زندگی، آثار و افکار

۸۶ ۱. زندگی
۸۶ ۲,۱ منابع مهم در باره زندگی
۸۹ ۳,۱ مقاطع و مراحل مهم حیات شوان
۹۱ ۴,۱ نسبت شوان و هنر
۹۲ ۵,۱ شوان و سنت اسلامی
۹۷ ۲. آثار
۹۷ ۱,۲ تنوع موضوعات مورد تحقیق شوان
۹۸ ۲,۲ ویژگی های آثار شوان
۱۰۱ ۳,۲ زبان و سبک نگارش شوان
۱۰۱ ۴,۲ معرفی تفصیلی آثار شوان
۱۰۲ ۱,۲,۴,۲ آثار شوان با موضوعات اسلامی
۱۰۵ ۲,۲,۴,۲ آثار شوان پیرامون ادیان و آیین های دینی دیگر
۱۰۵ ۱,۲,۲,۴,۲ آیین هندو و بودا
۱۰۵ ۲,۲,۲,۴,۲ آیین های سرخ پوستی و مسیحیت
 ۳,۲,۴,۲ آثار شوان پیرامون مابعدالطبیعه، هنر، دین، صور دینی و اسطوره ای و حکمت های سنتی
۱۰۶ ۳. افکار و اندیشه ها
۱۱۱ ۱,۳ حکمت خالده
۱۱۵ ۲,۳ دیگر عناصر کلیدی افکار و تعالیم شوان

- ۱،۲،۳. تمایز میان مطلق و نسبی..... ۱۱۶
- ۲،۲،۳. لوگوس..... ۱۱۹
- ۳،۲،۳. پنج مرتبه واقعیت یا حضرات خمسۀ الهی..... ۱۲۱
- ۴،۲،۳. انسان‌شناسی سنتی شوان..... ۱۲۶
- ۵،۲،۳. سه طریقه معنوی..... ۱۳۲
- ۶،۲،۳. شش موضوع تعمق..... ۱۳۳
- ۷،۲،۳. چهار عصر..... ۱۳۴
- ۸،۲،۳. روش‌شناسی شوان..... ۱۳۵

فصل سوم: نقدهای شوان بر تجدد مسلکی ناظر به فلسفه جدید (نقد مدرنیسم فلسفی)

۱. مقدمه..... ۱۴۳
- ۱،۱. تفکیک نقدهای شوان بر تجددگرایی به نحو کلی..... ۱۴۳
۲. نقدهای شوان بر تجدد مسلکی ناظر به فلسفه (نقد مدرنیسم فلسفی)..... ۱۴۴
- ۱،۲. تفکیک نقدهای شوان بر فلسفه جدید..... ۱۴۴
- ۱،۱،۲. نقدهای عام به فلسفه جدید..... ۱۴۵
- ۱،۱،۱،۲. معنا و تعریف فلسفه و فلسفه جدید در نظر شوان..... ۱۴۵
- ۱،۱،۱،۱،۲. تمایز فلسفه و ما بعد الطبیعه / (= نقد فلسفه متجدد)..... ۱۴۷
- ۱،۱،۱،۱،۱،۲. تمایز مابعدالطبیعه و فلسفه بر پایه عقل شهودی و عقل استدلالی..... ۱۴۸
- ۲،۱،۱،۱،۱،۲. نیازمندی فراگیری مابعدالطبیعه به تهذیب نفسانی و سلوک اخلاقی بر خلاف فلسفه..... ۱۵۳
- ۳،۱،۱،۱،۱،۲. سرشت و حدانی و نامتکثر مابعدالطبیعه بر خلاف فلسفه..... ۱۵۵
- ۴،۱،۱،۱،۱،۲. انحصار تحصیل معرفت مابعدالطبیعی از طریق سنت انتقال از استاد به شاگرد (بر خلاف فلسفه متجدد)..... ۱۵۷
- ۲،۱،۱،۱،۲. تمایز فلسفه پیشا تجدد از فلسفه متجدد (مدخل نقدهای فلسفه جدید)..... ۱۵۸
- ۲،۱،۲. نقدهای خاص بر فلسفه متجدد..... ۱۶۴
- ۱،۲،۱،۲. فلسفه متجدد و عقلی مسلکی..... ۱۶۴
- ۲،۲،۱،۲. نتایج عقلی مسلکی (و مصادیق آن)..... ۱۷۲
- ۱،۲،۲،۱،۲. فردی مسلکی..... ۱۷۲
- ۲،۲،۲،۱،۲. فلسفه نقادی کانت..... ۱۷۳
- ۳،۲،۲،۱،۲. حسی مسلکی / تجربی مسلکی..... ۱۷۶

- ۱۷۷.....۴,۲,۱,۲. پدیداری مسلکی.....
- ۱۸۰.....۵,۲,۱,۲. عقلی مسلکی و ادّعی آغاز تحقیق با ذهن عاری از باورهای قبلی....
- ۱۸۲.....۶,۲,۱,۲. علم کلام و عقلی مسلکی.....
- ۱۸۳.....۵,۱,۲,۱,۲. خطای کلاسیک عقلی مسلکان در باب براهین مابعد الطبیعی.....
- ۱۸۴.....۶,۱,۲,۱,۲. عقلی مسلکی و منطق زدگی (نقد ناظر به روش).....
- ۱۸۸.....۷,۱,۲,۱,۲. عقلی مسلکی و خطاهای ناظر به روش.....
- ۱۹۳.....۲,۲,۱,۲. نسبی مسلکی.....
- ۱۹۴.....۱,۲,۲,۱,۲. مصادیق نسبی مسلکی.....
- ۲۰۱.....۳,۲,۱,۲. عینی مسلکی و مغالطه در باب مفهوم عینی و انتزاعی.....
- ۲۰۳.....۱,۳,۲,۱,۲. نقد عینی مسلکی.....
- ۲۰۵.....۲,۳,۲,۱,۲. نتایج عینی مسلکی.....
- ۲۰۵.....۱,۴,۳,۲,۱,۲. وجودی مسلکی کرگور.....
- ۲۱۱.....۴,۲,۱,۲. بشری مسلکی.....
- ۲۱۲.....۱,۴,۲,۱,۲. نقدهای انسان شناسی/بشری مسلکی متجدد.....
- ۲۱۷.....۲,۴,۲,۱,۲. ایدئولوژی/ مذهب بودن بشری مسلکی.....
- ۲۱۸.....۳,۴,۲,۱,۲. بشری مسلکی، عقل جزوی و فردی مسلکی.....

فصل چهارم: نقدهای شوان بر تجدد مسلکی ناظر به علم جدید (نقد مدرنیسم علمی)

- ۲۲۲.....۱. مقدمه.....
- ۲۲۳.....۲. نقد تجدد مسلکی علمی یا نقد علم یا نقد هر دو؟.....
- ۲۲۷.....۳. چند مقدمه ضروری.....
- ۲۳۰.....۴. درک رسمی و مسلط جامعه علم زده از دانش های سنتی و وحیانی.....
- ۲۳۷.....۵. نقد علم زدگی متجدد (نقد مدرنیسم علمی).....
- ۲۳۷.....۵. ۱. نقد مبانی.....
- ۲۳۷.....۵,۱,۱. علم جدید و عقلی مسلکی.....
- ۲۴۴.....۵,۱,۲. علم جدید و تجربی مسلکی (/حسی مسلکی).....
- ۲۴۵.....۵,۱,۲,۱. چیستی تجربی مسلکی و نقد آن.....
- ۲۵۰.....۵,۲,۱,۲. علم تجربی مسلک و تحصیلی مسلکی.....
- ۲۵۱.....۵,۳,۲,۱. علم زدگی تجربی مسلک، اقبال به امر عرضی و طرد جوهر.....
- ۲۵۳.....۵,۳,۱. روش علم جدید، محدودیت ها و ایرادات (حسی مسلکی روشی).....

۲۶۴	۴،۱،۵	علم جدید و عمل مسلکی
۲۶۶	۵،۱،۵	علم متجدد، انکار نمادپردازی و نقد آن
۲۷۰	۶،۱،۵	علم متجدد و اسطوره‌زدایی
۲۷۷	۷،۱،۵	تجدد زدگی، الهیات / کلام و نقد آن
۲۸۲	۸،۱،۵	فرار وایت بودن علم جدید و نقد آن
۲۸۸	۹،۱،۵	همگرایی نقدهای شوان با نقدهای پسا تجدد از علم جدید
۲۹۰	۲،۵	نقد جلوه‌های علم جدید
۲۹۱	۱،۲،۵	تکامل مسلکی و نقدهای آن
۲۹۶	۱،۱،۲،۵	نقدهای عمودی و کیفی
۳۰۵	۲،۱،۲،۵	نقدهای افقی و کمی
۳۱۲	۲،۲،۵	تکامل زدگی اجتماعی و پیشرفت مسلکی
۳۱۵	۳،۲،۵	روان‌شناسی مسلکی و نقدهای آن

فصل پنجم: بررسی نقدهای شوان بر مبانی فلسفی کلامی تجدد

۳۳۰	۱	مقدمه: تصویر اجمالی نقدها
۳۳۱	۲	ارزیابی نقدهای شوان بر تفکر متجدد
۳۳۱	۱،۲	ویژگی‌های کلی نقدهای شوان بر تفکر متجدد
۳۳۳	۱،۱،۲	۱. مبنایی و بنیادی‌اند
۳۳۵	۲،۱،۲	۲. جامع و نسبتاً منسجم‌اند
۳۳۷	۳،۱،۲	۳. عمیق، اصیل، قاطع و فشرده‌اند
۳۳۸	۴،۱،۲	۴. غالباً تبیینی و تحلیلی‌اند
۳۳۹	۵،۱،۲	۵. غیرمستقیم و پراکنده‌اند
۳۴۰	۶،۱،۲	۶. غامض و پیچیده‌اند
۳۴۱	۷،۱،۲	۷. گاهی تند، تحقیر کننده و توهین آمیزاند
۳۴۲	۲،۲	۲. بررسی کلی نقدها
۳۴۲	۱،۲،۲	۱. کامیاب در جنبه سلبی
۳۴۲	۲،۲،۲	۲. خروج از اعتدال
۳۴۹	۲،۳،۲	۲. بررسی نقد عقلی مسلکی
۳۵۱	۳،۳،۲	۳. بررسی نقد انحصارگرائی فلسفه و علم متجدد
۳۵۳	۴،۳،۲	۴. بررسی نقد دین ستیزی فلسفه و علم متجدد

- ۳۵۴.....۵,۳,۲. ارزیابی نقد نسبی مسلکی عصر تجدد.....
- ۳۵۶.....۶,۳,۲. ارزیابی نقد تصرف غلط در دو معنی عینی و انتزاعی.....
- ۳۵۷.....۴,۲. اثرگذاری نقدهای شوان.....
-۱,۴,۲. جدی گرفته نشدن نقد شوان و سائر سنت گرایان از سوی محافل علمی و دانشگاهی
جدید.....۳۵۷.....
-۱,۱,۴,۲. چرایی جدی گرفته نشدن نقد سنت گرایان.....۳۵۷.....
-۶,۲. داوری سنت گرایانه از نقد بر سنت گرایان: اهانت آمیز، ملانقطی، و به ندرت درست...۳۶۰.....
-۳. ملاحظات انتقادی پیرامون اندیشه‌های شوان.....۳۶۱.....
-۱,۳. ملاحظات روش شناختی.....۳۶۱.....
-۱,۱,۳. عرضه نکردن روش شناسی به نحو روشن و کامل.....۳۶۱.....
-۲,۱,۳. ابتناء اندیشه‌های شوان بر مفروضات مابعد الطبیعی و معرفت شناختی نا مقبول.....۳۶۲.....
-۳,۱,۳. نقص روش در ارائه مطالب و اندیشه‌ها.....۳۶۴.....
-۴,۱,۳. مبهم/ تناقض گویی در سخنان شوان.....۳۶۵.....
-۵,۱,۳. ساده انگاری در باره هر دو جهان سنت و تجدد و تعمیم‌های ناروا.....۳۶۶.....
-۲,۳. ملاحظات فلسفی و معرفت شناختی.....۳۶۸.....
-۱,۲,۳. عدم ایضاح مفهومی معنای شهود عقلانی توسط شوان.....۳۶۸.....
-۲,۲,۳. اضطراب و چندگویی در باره عقل شهودی.....۳۷۲.....
-۳,۲,۳. مابعد الطبیعه دقیقاً از چه موضوعی سخن می‌گوید؟.....۳۷۳.....
-۴,۲,۳. فلسفه و مابعد الطبیعه رقیب و بدیل یکدیگر نیستند.....۳۷۴.....
-۵,۲,۳. ارائه تصویر کاریکاتوری از تمدن جدید.....۳۷۵.....
-۶,۲,۳. اکتفا به تبیین و عدم اثبات و توجیه معرفتی دعاوی.....۳۷۷.....
-۷,۲,۳. این که مشکلات فراوان تجدد در انکار حقائق متعالی ریشه دارد ادعای علی غیر
موجه است.....۳۷۹.....
-۸,۲,۳. سنت‌گرایی وجهی از تجدد است.....۳۸۰.....
-۹,۲,۳. عدم ارائه بدیل برای تجدد.....۳۸۱.....
-۱۰,۲,۵. نگاه کاملاً مثبت به عصر سنت.....۳۸۲.....
-۳,۳. ملاحظات کلامی و الهیاتی.....۳۸۲.....
-۱,۳,۳. ترجیح مابعد الطبیعه بر دین.....۳۸۳.....
-۲,۳,۳. منطقی نبودن مخالفت با الهیات جدید و تن دادن به اصلاحات.....۳۸۴.....
-۳,۳,۳. از نظر متکلمان معیار نهائی ارزیابی خود دین است نه مابعد الطبیعه.....۳۸۶.....

۳,۳,۴. نامقبول بودن انتساب تلقی ظاهر گرایانه به دین از سوی متکلمان..... ۳۸۸

خاتمه: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۳۸۹

فهرست منابع..... ۳۹۱

کتاب‌ها..... ۳۹۱

مقالات..... ۳۹۷

منابع انگلیسی..... ۳۹۹

مقالات..... ۴۰۲

پایگاه‌های اینترنتی..... ۴۰۳

فهرست نمودار و جداول

نمودار ۱: مرتبه لوگوس در مراتب هستی شناختی شوان ۱۲۱

جدول ۱: مراتب پنج گانه واقعیت و هستی ۱۲۲

جدول ۲: ساحات سه گانه انسان ۱۲۴

نمودار ۲: مراتب نفس ۱۲۵

جدول ۳: شش موضوع تعمق ۱۳۴

جدول ۴: اعصار چهار گانه سنتی ۱۳۵

جدول ۵: مقایسه ویژگی های عقل جزوی استدلالی و عقل کلی شهودی ۱۵۳

**TABLE OF ABBREVIATIONS FOR SCHUON'S ENGLISH
LANGUAGE PUBLICATIONS**

(جدول نشانه‌های اختصاری آثار فریتيوف شوان)

Short	Full Title
(اختصاری)	(کامل)
FS, CI	Christianity/Islam: Perspectives on Esoteric Ecumenism
FS, DI	Dimensions of Islam
FS, EPW	Esoterism as Principle and as Way
FS, EH	The Eye of the Heart
FS, FSR	Form and Substance in the Religions
FS, FDH	From the Divine to the Human
FS, FG	The Fullness of God
FS, GDW	Gnosis: Divine Wisdom
FS, IFA	In the Face of the Absolute
FS, LS	Language of the Self
FS, LAW	Light on the Ancient Worlds
FS, LT	Logic and Transcendence
FS, NAWT	No Activity Without truth
FS, PM	Play of Masks, The
FS, RHC	Roots of the Human Condition
FS, SPHF	Spiritual Perspectives and Human Facts
FS, SW	Stations of Wisdom
FS, SVQ	Sufism: Veil and Quintessence
FS, SME	Survey of Metaphysics and Esoterism
FS, SG	Sword of Gnosis
FS, THC	To Have a Center
FS, TUR	The Transcendent Unity of Religions
FS, TM	The Transfiguration of Man
FS, TB	Treasures of Buddhism
FS, UI	Understanding Islam

مقدمه

نگارنده مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد را در رشته فلسفه غرب به پایان برده بود و با توجه به این که از اواخر عهد دانشجویی در مقطع کارشناسی در مرکز تحقیقات ادیان و مذاهب به مطالعه و تحقیق در حوزه فرق و مذاهب اسلامی و به خصوص شیعه‌شناسی می‌پرداخت برای تحصیل در مقطع دکتری به رشته کلام و فلسفه دین تغییر جهت داد. در این میان مدتی بود که به اندیشه‌های سنت گرایان علاقه مند و به مطالعه برخی آثار در باره آنها یا از آنها مشغول بود. نکته سنجی‌های آنان در باره فلسفه غرب و تجدد در نگاه نگارنده جالب و جذاب آمده بود. احساس نگارنده آن بود که اندیشه سنت‌گرایی به خصوص که بانیان اصلی آن غربی یا تربیت یافته غرب بودند بینش عمیق و دقیقی نسبت به فرهنگ و تمدن غربی یا نسبت به مدرنیته و مدرنیسم پدید می‌آورد. با همین پیشینه بود که در مقطع دکتری موضوع «بررسی نقدهای سنت گرایان بر مدرنیسم با تکیه بر اندیشه‌های نصر» را که آثار او به سهولت و وفور در دسترس بود، با یکی از اساتید معظمه که به رسم معهود در گروه علمی تصویب رساله‌ها حضور پیدا می‌کرد، در میان نهادم. کلیت موضوع یاد شده با استقبال ایشان مواجه و با اشارت شان به «بررسی نقدهای گنون، شوان و کوماراسوامی بر فلسفه جدید» تغییر یافت. همین موضوع به گروه ارائه شد. دست بر قضا به هنگام بررسی موضوع پیشنهادی استاد یاد شده در نشست مربوط حضور نیافته بودند و نتیجه آن شد که موضوع مجدداً تغییر یافت و عنوان «بررسی نقدهای شوان بر مبانی کلامی فلسفی مدرنیسم» پیشنهاد شد. این عنوان تازه عنوانی مناسب ولی عبارت «مبانی کلامی» در آن، دست کم برای نگارنده، مبهم بود. عنوان تازه را با اساتید ارجمند جهت مشاوره در میان گذاشته و در مجموع به این نتیجه رسیدیم که «مبانی کلامی مدرنیسم» در ضمن این عنوان فقط می‌تواند معنی سلبی داشته باشد. همین نکته را بعدها به جناب دکتر نصر، در محل دفتر کارشان در دانشگاه جرج واشنگتن، گفتم و ایشان نیز همان برداشت سلبی را تأیید کردند که در ادامه آن را روشن خواهم نمود.

برای انجام تحقیق نخست کوششی تمام مصروف فراهم آوردن مجموعه منابع لازم که غالباً به زبان انگلیسی بود نمودم. خوشبختانه، با سفر به آمریکا امکان بیشتری برای تکمیل منابع و استفاده از آنها فراهم آمد. ضمن این که فرصت مشاوره با دکتر نصرکه در حال حاضر برجسته‌ترین سنت گرا به شمار می‌آید، نیز امکان بهتر و بیشتری را برای انجام کار در اختیار نگارنده قرار داد. به هر روی، با طراحی اولیه‌ای که در گفت و گو با اساتید صورت گرفت کار را آغاز نمودم. از این رو، طرح کلی تا حدی دچار دگرگونی شد و به وضع فعلی در آمد. در نهایت، کار در پنج فصل پرداخته شد. دو فصل نخست به مباحث مفهومی و تمهیدی اختصاص یافت. فصل نخست به ارائه تصویری روشن از کل کار و فلسفه وجودی آن و بیان کلیات مربوط و نیز ایضاح مفاهیم اصلی مانند مدرنیسم/ تجددمسلمی، مقومات، مؤلفه‌ها و وجوه تجدد و تجدد مسلمی از نظر شوان و سائر سنت گرایان، مروری تاریخی بر شکل‌گیری عصر تجدد و مراحل آن تا آنجا که در بیان شوان باز تاب یافته است، و شرح معانی سنت که از کلیدی‌ترین مفاهیم اندیشه شوان است از دیگر مطالب عرضه شده در این فصل پایانی بخش نخست است، معطوف گردید. فصل دوم به منظور گزارش دوره زندگی شوان، آثار، و اندیشه‌های اصلی او که مرتبط با موضوع این رساله بوده و مبانی نقدهای او را تشکیل می‌داد، طرح شد. بنا بر آن گذاشتم که بخش زندگی او را به اختصار و مشتمل بر مقاطع مهم‌تر حیات وی پردازم چرا که در این باره چند اثر مفصل منتشر شده است. برای این مقاطع مهم، به ویژه، از دو اثر نصر استفاده کردم: یکی، مقدمه نصر بر *گزیده مصنفات شوان* که گردآوری خود نصر است و به نظر می‌رسد در نوع خود بهترین است و دیگری مقاله‌ای که او با موضوع پابندی شوان به سنت، عقائد و شریعت اسلامی نگاشته و از این جهت منحصر به فرد است. البته به آثار مرتبط دیگر نیز توجه شده است. در باب آثار او نیز، به ویژه، از همان نوشته‌های نصر و چند اثر مرتبط دیگر بهره گرفتم و این آثار را در یک دسته‌بندی و پرداخت تقریباً تازه فهرست کردم. اما در گزارش اندیشه‌های شوان افزون بر آثار خود شوان به آثار دیگری که از سوی شوان شناسان تدوین شده است بهره گرفتم. اثر ویلیام استودارت با عنوان *تذکر در دنیای غفلت* یکی از این آثار بوده است. روش‌شناسی شوان که خود مبتنی بر اندیشه‌های بنیادی او است نیز در انتهای همین فصل با تکیه بر آثار خود شوان شرح داده شده است.

سه فصل بعدی به مباحث اصلی، یعنی، به نقدهای شوان بر مبانی کلامی فلسفی مدرنیسم اختصاص یافته است. از آنجا که جهان بینی تجدد مسلک برآمده از مبانی ناظر به فلسفه و علم

جدید است نقدهای شوان هم غالباً ناظر به مبانی فلسفه و علم جدید است. از این رو، فصل سوم به گزارش نقدهای شوان بر مبانی ناظر به فلسفه جهان بینی تجدد می‌پردازد که به دو بخش نقدهای عام و خاص تقسیم گردیده‌اند. فصل بعدی گزارش نقدهای شوان در باره آن جنبه جهان بینی تجدد مسلک است که ناظر به علم جدید است. گزارش نقدها در این فصل در دو بخش بنیادها و پدیدارهای تجدد آورده شده است. کوشش بسیار نمودم که اختصار را مراعات نمایم اما شمار بسیار نقدها مانع این کار بود. حجم هر دو فصل تا حد قابل توجهی زیاد شده است. شاید آن گونه که بایسته و شایسته است نتوانسته‌ام / *اسطره اکام* را در کار آورم. فصل سوم وظیفه باز اندیشی در مجموعه نقدهای دوفصل پیشین و بررسی آنها را به دوش کشیده است. نخست ویژگی عمومی نقدها را احصاء و سپس اتقان آنها را بررسی کرده و آنگاه نقدهایی را که بر اندیشه‌های شوان مطرح شده آورده و در آخرین گام خاتمه نتیجه‌گیری عرضه شده است. در اینجا ذکر چند نکته دیگر ضروری است:

یکم، با توجه به این که فصول دوم و سوم توصیفی و مشتمل بر گزارش نقدهای شوان هستند، اقوال بسیاری از شوان نقل شده است که عمدتاً نقل مستقیم نیستند، ولی در موارد زیادی این نقل‌ها مستقیم‌اند و به نظر نگارنده انعکاس اصل عبارات لازم آمد. یک دلیل این گونه نقل آن است که بسیاری از این نقل‌ها ترجمه نگارنده از متن اصلی انگلیسی‌اند. دلیل دیگر آن است که در بسیاری از موارد تعابیر خود شوان موضوعیت داشته و از این رو عین عبارات نقل شده است.

دوم، در فصل پایانی پاره‌ای از ملاحظات انتقادی نسبت به اندیشه‌های شوان از موضع کلامی و دینی است. این امر به اقتضاء موضوع رساله حاضر است که جهت‌گیری کلامی دارد و موضع کلامی مثل موضع روش شناختی و معرفت شناختی از جمله مواضعی است که در نقد نقدهای شوان به کار گرفته شده است. البته در نقد شوان روش‌های معمول نقد مثل انسجام خود نقدها، جامعیت مباحث، استحکام استدلال‌ها، عدم مصادره به مطلوب، سازگاری مبانی و نتایج، عیان ساختن لوازم اقوال و اندیشه‌ها و مواردی از این قبیل در مد نظر بوده است.

سوم، شایسته است این نکته را نیز توضیح دهم که شوان، مانند دیگر سنت‌گرایان، تجددگرایی یا مدرنیسم را نوعی ایدئولوژی یا جهان بینی ای با مبانی اثبات نشده می‌داند که در عین حال یکی از وجوه و رسالت‌های خویش را مبارزه با هرگونه ایدئولوژی تلقی می‌کند.

شوان در آثار مختلف خود این امر را از جمله تناقضات مدرنیسم برشمرده و گوشزد نموده است که مدرنیسم در عین تظاهر به ضدیت با هرگونه مسلک انگاری و مبارزه با دین خود نوعی مسلک و شبه دین است، مسلک و دینی برای مدرنیته. او این مطلب را هم بارها به نحو مستقیم گفته و هم در قالب اصطلاحات متعدد دارای پسوند/ایسم آنها را مشخص نموده است. اصطلاحاتی از قبیل راسیونالیسم، امپریسیسم، اومانیسیم، ساینتیسم، پوزیتیویسم، ماتریالیسم، سایکولوجیسم، ماشینیسم، ابجکتیویسم، ایندیوجوالیسم، آلترنیتیویسم، سکیولاریسم و مانند اینها از جمله اصطلاحات یاد شده است. شوان در هریک از این اصطلاحات که از نظر او هرکدام مؤلفه‌ای از مدرنیسم است مسلکی بودن مدرنیسم را به رخ طرفداران آن کشیده است. ایسم‌هایی که از نظر شوان بی آن که اثبات شوند چونان باورها و اصولی دینی برای مدرنیست‌ها پذیرفته شده و چون و چرا بردار نیستند. خود واژه مدرنیسم وجه جامع این ایسم‌های مختلف و عنوان کلی - به گفته شوان - این مسلک‌هاست.

نگارنده در برابر این واژگان کلیدی متعدد دو راه در پیش رو داشت: یکی به کاربردن اصل این واژگان که امر مطلوبی نیست چون تا آنجا که ممکن است می‌بایست از واژگان بیگانه پرهیز نمود مگر آنجا که به دلیل خاص چاره‌ای جز به کارگیری اصل واژه راه دیگری نباشد که البته منطق حکم می‌کند چنین مواردی بسیار محدود باشد. بنا براین راه درست آن است که این اصطلاحات را به دقت به فارسی برگردانیم. اما نگاهی به ترجمه این اصطلاحات در آثار ترجمه شده از زبان‌های اروپایی به فارسی به روشنی نشان می‌دهد که تنوع زیادی در برگردان این واژگان به فارسی وجود داشته و وفاقی بر سر برگردان‌ها نیست. برای نمونه، ترجمه‌های مختلف برخی از این واژه‌ها به قرار زیر است:

۱. modernism : نوگرایی، نوگری، نوآیینی، نوخواهی، تجدیدطلبی و ...؛

۲. rationalism : خردگرایی، عقل‌گرایی، عقلی‌گری، خرد آیینی، مذهب اصالت تعقل،

مسلک تعقلی، خرد‌گروی، مذهب اصالت عقل، فلسفه اصالت عقل و ...؛

۳. humanism : انسان‌گرایی، مردمی‌گرایی، انسان‌مداری، انسان‌گروی، انسان‌باوری،

انسان‌گری، انسان‌دوستی، امانیسیم، مذهب انسانیت، فلسفه بشری، اصالت بشر، آیین اصالت انسان، مکتب انسان‌دوستی و ...

۴. empiricism : تجربه‌گرایی، تجربه‌گروی، مذهب اصالت تجربه، مسلک تجربی، تجربه

باوری، آروین‌گروی، اصالت تجربه و ...؛